

IZMEĐU ČEKIČA I NAKOVNJA

KONTROLA I PRITISCI NA NAJUGROŽENIJE GRAĐANE U IZBORNIM KAMPANJAMA U
SRBIJI

OKTOBAR 2026.

Srbija još uvek nema delotvoran sistem za ostvarivanje i zaštitu ekonomskih i socijalnih prava. Uprkos izvesnom napretku ostvarenom ratifikacijom Opcionog protokola uz Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima 2023. godine, nije došlo do poboljšanja u ostvarivanju ovih prava, posebno za najugroženije pojedince i zajednice. Naročito je teška situacija u pogledu ostvarivanja prava na socijalnu zaštitu i prava na stanovanje. Najugroženije osobe i zajednice ne učestvuju u dovoljnoj meri u zakonodavnim procesima i u kreiranju javnih politika, a često se iz tih procesa isključuju i organizacije civilnog društva koje sa njima rade. Takvi procesi često dovode do donošenja propisa koji produbljuju nejednakosti i omogućavaju povlašćen položaj određenim grupama, koje nisu nužno najugroženije.¹ U odsustvu sveobuhvatnih analiza, kvalitetnih podataka i procene potreba u vezi sa ostvarivanjem ekonomskih i socijalnih prava, oni kojima je podrška države najpotrebnija zavise od „dobre volje“ donosilaca odluka. U takvim okolnostima vladajuća stranka često zloupotrebljava njihovu ugroženost, koristeći materijalne resurse kako bi preuzela ulogu pružalaca usluga kojima se ostvaruju ekonomska i socijalna prava. Takva politička instrumentalizacija najugroženijih ostvarivanje ekonomskih i socijalnih prava svodi na mehanizam stvaranja zavisnosti (i kontrole) čiji je prvenstveni cilj obezbeđivanje izborne podrške i očuvanje političke moći.

Imajući to u vidu, u aktuelnim političkim okolnostima u zemlji posebno je važno uzeti u obzir položaj Roma, korisnika socijalnih davanja, osoba sa invaliditetom, starijih osoba, pa čak i roditelja dece sa retkim bolestima. Sistemski propusti države u sprovođenju obaveza koje se tiču ostvarivanja i unapređivanja njihovog ostvarivanja stvaraju pogodno tlo za zloupotrebe. To je naročito vidljivo tokom izbornih procesa, ali su od 1. novembra 2024. godine i pada nadstrešnice na glavnoj železničkoj stanici u Novom Sadu takve zloupotrebe uočljive i izvan formalnih izbornih procesa.

Zloupotreba socijalno ugroženih osoba u izbornim procesima

Iako su različiti oblici zloupotrebe resursa u izbornim procesima već godinama unazad dobro dokumentovani, među najmanje istraženima nalaze se zloupotrebe lokalnih centara za socijalni rad, kao i izborni klijentelizam zasnovan na ciljanom pritisku na

¹U oblasti ekonomskih i socijalnih prava posebno su ilustrativni slučajevi nejednakosti u pristupu stanovanju i u pogledu usvajanja dva posebna zakona kojima je omogućen povlašćen položaj najpre pripadnicima policije, vojske i službi bezbednosti, a potom mladima. Za više informacija videti: Zakon o posebnim uslovima za realizaciju projekta izgradnje stanova za pripadnike snaga bezbednosti, „Službeni glasnik RS“, br. 41/2018, 54/2019, 9/2020, 52/2021, 62/2023 i 64/2024, i Zakon o utvrđivanju garantne šeme i subvencionisanju dela kamate kao mere podrške mladima u kupovini prve stambene nepokretnosti, „Službeni glasnik RS“, br. 19/2025, 51/2025 i 109/2025.

birače i njihovom podmićivanju. Ovim praksama gotovo isključivo su izloženi Romi i druge ugrožene osobe, a organizacije civilnog društva zabeležile su takve slučajeve izbornog klijentelizma i na prethodnim izborima.²

Ove zloupotrebe imaju sistemski karakter i povezane su sa slabostima institucija nadležnih za zaštitu ekonomskih i socijalnih prava. **Jedan od najupadljivijih slučajeva zloupotrebe resursa dogodio se u Gradskom centru za socijalni rad Beograd.** U decembru 2023. godine psihološkinja A. L, koja je rukovođila odeljenjem Gradskog centra za socijalni rad na Novom Beogradu, dobila je nalog od direktora Centra da pred izbore ubrza postupke za dodelu jednokratne novčane pomoći. Nakon što je potpisala 158 fiktivnih rešenja o dodeli jednokratne novčane pomoći, A. L. je uočila da su rešenja izrađena protivno zakonu, za osobe koje nisu korisnici usluga socijalne zaštite i bez sprovođenja propisanog postupka. Pošto je slučaj prijavila policiji i drugim nadležnim organima i dostavila dokaze, degradirana je, premeštena u drugo odeljenje, izložena pretnjama i, na kraju, od nje je „zatraženo“ da uzme godinu dana neplaćenog odsustva. A. L. je zatražila i zaštitu u svojstvu uzbunjivačice. Sudski postupci koji se odnose na njen radnopravni status još uvek traju, dok informacije o istrazi nisu dostupne.

U julu 2024. godine zabeležen je još jedan slučaj zloupotrebe ustanova socijalne zaštite tokom izbornog procesa, u vezi sa članovima 10, 14, 22, 117. i 119. Zakona o socijalnoj zaštiti. Tokom lokalnih izbora u Gornjem Milanovcu, lokalni aktivisti otkrili su da je **Centar za socijalni rad u Gornjem Milanovcu** korišćen kao pozivni centar Srpske napredne stranke. Na jednom od video-snimaka vide se osobe koje u prostorijama Centra za socijalni rad u Gornjem Milanovcu drže spiskove građana sa logotipom Srpske napredne stranke i beleže ko je glasao na izborima. Inicijativa A 11 dostavila je snimke i druge informacije nadležnoj inspekciji Ministarstva za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja, uz zahtev za vanredni inspekcijski nadzor nad radom ovog centra. Međutim, inspekcija je utvrdila da nije ni nadležna ni ovlašćena da postupa po predmetnom zahtevu. Tek nakon što je Ministarstvu za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja podnet novi formalni prigovor na takav upravni akt, Ministarstvo je naložilo inspekciji da pokrene postupak inspekcijskog nadzora. Kao i u prethodnom slučaju, informacije o ishodu tog postupka nisu javno objavljene, a nedavno je Više javno tužilaštvo u Kraljevu odbacilo krivičnu prijavu protiv direktora Centra za socijalni rad u Gornjem Milanovcu, podnetu zbog sumnje da su prostorije ove javne ustanove na dan izbora korišćene kao stranački pozivni centar.

Takođe, Inicijativa A 11 otkrila je ozbiljne zloupotrebe tokom posete romskom naselju „Vuka Vrčevića“ u Beogradu u julu 2022. godine. Velika većina stanovnika tog naselja koristi novčanu socijalnu pomoć i pravo na besplatan obrok, živi u veoma lošim

²O nekim od ovih slučajeva izveštavala je CRTA, kao i druge misije za posmatranje izbora.

uslovima, nema električnu energiju i ima ograničen pristup vodi i sanitarnim uslovima. Uprkos takvim uslovima života, najmanje desetak stanovnika izgubilo je pravo na novčanu socijalnu pomoć zato što su se, navodno, „zaposlili“. Naime, sredinom marta 2022. godine, neposredno pred tadašnje predsedničke i parlamentarne izbore, naselje je posetio **muškarac koji se predstavio kao predstavnik Srpske napredne stranke, ovlašćen da preuzme njihove lične karte** kako bi ih „pripremio“ za izbore i prijavio na biračkim mestima na kojima će uskoro glasati.³ Desetak stanovnika predalo mu je lične karte, verujući da im čini uslugu, a dokumenta su im vraćena otprilike sat vremena kasnije. Ispostavilo se da su njihova dokumenta iskorišćena za zaključivanje fiktivnih ugovora, na osnovu kojih su bili „zaposleni“ u različitim fantomskim firmama. Ovaj slučaj ne svedoči samo o zloupotrebi ličnih podataka birača već i o drugim oblicima povrede njihovih prava. Nakon što im je pružena pravna pomoć, pravo na novčanu socijalnu pomoć im je vraćeno, ali policijska istraga o ovom slučaju nije dala rezultate.

Poslednji izbori u 10 jedinica lokalne samouprave potvrdili su da se na najugroženije građane vrši snažan pritisak da glasaju za vladajuću stranku u zamenu za različite vrste pomoći u naturi i poklone. Jedan od najupečatljivijih slučajeva dogodio se u Smederevskoj Palanci, a u njemu je učestvovala osoba pod nadimkom Obrvar, javna ličnost poznata po kontroverznom angažmanu u podršci vladajućoj stranci, koju su medijski izveštaji dovodili u vezu i sa koordinisanim napadima na aktiviste, nezavisne medije i lokalne organizacije na internetu. U ovom slučaju, ta osoba snimila je sebe kako romskom detetu daje novac, kupuje patike i mobilni telefon i nalaže mu da uzvikuje „Živeo Vučić“, nakon čega je snimak deljen i promovisan na internetu. Nije poznato da li su roditelji dali saglasnost za takvo postupanje i za snimanje, iako bi pristanak trebalo da bude eksplicitno naveden u ovakvoj vrsti političkog oglašavanja.

Poznato je i da unutar romske zajednice deluje mreža „koordinatora“. **Skoro svaki put kada vladajuća stranka organizuje skupove, postoji određena kvota romskih učesnika iz neformalnih naselja.** Inicijativa A 11 uočila je ovu praksu u više neformalnih romskih naselja u kojima radi i potvrdila je u razgovorima sa nekoliko romskih aktivista. Ipak, potrebno je dodatno istražiti mehanizme koji se primenjuju, kao na primer pitanja da li ove osobe zaista podržavaju vladajuću stranku, da li dobijaju novac za učešće ili im se pretilo gubitkom socijalnih davanja ukoliko ne prisustvuju skupovima.

U okolnostima u kojima socijalna prava, poput prava na socijalnu sigurnost, nisu dostupna najugroženijim osobama, a istovremeno postoji digitalni mehanizam kontrole uspostavljen kroz sistem Socijalna karta⁴, neformalni mehanizmi kontrole i pružanja

³Propisi Republike Srbije ne predviđaju prijavljivanje, odnosno registraciju birača na biračkim mestima.

⁴Za više informacija o negativnim posledicama sistema Socijalna karta videti: <https://antisocijalnekarte.org/en>

podrške koje sprovodi vladajuća stranka prete da dodatno uruše institucije odgovorne za ostvarivanje socijalnih i ekonomskih prava.

To je vidljivo i u slučajevima učešća roditelja dece obolele od cistične fibroze na skupovima Srpske napredne stranke, na kojima „podsećaju“ javnost na postignuća Vlade i podršku koju su dobili od države. Posebno je ilustrativan slučaj pedijatrice i bivše zamenice predsednika Skupštine grada Kragujevca, A. S. U martu 2025. godine **A. S. je slala poruke roditeljima dece obolele od cistične fibroze i tražila od njih da se „oduže državi“ za terapiju koju njihova deca primaju, tako što će podržati „studente koji žele da uče“**. Oni koji se nisu odazvali pozivu naknadno su dobijali poruke kojima su podsećani na visoku cenu lečenja njihove dece, uz nagoveštaj da sami takvo lečenje ne bi mogli da priušte. Nakon što je slučaj dospao u javnost, A. S. je podnela ostavku na mesto zamenice predsednika Skupštine grada Kragujevca, ali i dalje izostaje ispitivanje usklađenosti njenog postupanja sa profesionalnim i etičkim standardima.

Mehanizmi „zamene“ institucija nadležnih za ostvarivanje ekonomskih i socijalnih prava partijskim mehanizmima podrške, pre svega onim koji stoje na raspolaganju Srpskoj naprednoj stranci vidljivi su i u slučaju nedavnog prinudnog iseljenja neformalnog romskog naselja na okretnici autobuske linije 26 na Voždovcu. To iseljenje, odnosno nelegalno rušenje nelegalno izgrađenih privremenih objekata u kojima su živeli neki od najugroženijih građana Beograda, je umesto da se sprovede prema Zakonu o stanovanju i održavanju zgrada, sprovedeno je tako da su jedini domovi stanovnika ovog naselja tretirani kao komunalni otpad, a većina njih je nakon iseljenja **ostavljena na ulici**. Lokalni odbor Srpske napredne stranke „pohvalio se“ na svom Instagram nalogu kako je ovo iseljenje sprovedeno na njihovu inicijativu, što je bilo vidljivo i prilikom pokušaja stanovnika ovog naselja da ukažu nadležnim opštinskim i gradskim institucijama da je neophodno da im se obezbedi alternativni smeštaj. Ovaj smeštaj obezbeđen im je tek posle medijskih pritisaka, nedovoljno jasnog posredovanja Poverenika za zaštitu ravnopravnosti i drugih političkih aktera, a kada je obezbeđen stigao je direktno od lokalnih koordinatora Srpske napredne stranke. Da se i slučajevi iseljenja i rušenja jedinih domova najugroženijih građana mogu koristiti u političkoj kampanji mogli smo se uveriti i prilikom posete predsednice Gradske opštine Voždovac stanovnicima ovog naselja, kada su urađene prigodne fotografije koje su takođe objavljene na Instagram profilu Srpske napredne stranke. Takođe, Inicijativi A 11 je sa više strana potvrđeno da je stanovnicima ovog naselja koji su konačno posle nekoliko sedmica uspeali da dobiju smeštaj u sanitarnim kontejnerima u naselju Ripanj

sugerisano da ne razgovaraju sa organizacijama civilnog društva, „blokaderima“, medijima niti bilo kim drugim ko nisu predstavnici Srpske napredne stranke.⁵

Poslednje terenske posete Inicijative A 11 neformalnim romskim naseljima koje su sprovedene neposredno pre parlamentarnih izbora koji se održavaju 25. oktobra 2026. godine potvrđuju da u ovim naseljima postoji svojevrsno „tržište“ glasova, gde različiti pojedinci, „koordinatori“ i drugi akteri nude novac za glasanje za Srpsku naprednu stranku. Zbog toga što se o ovakvim praksama godinama unazad govori i izveštava, malo je verovatno da nadležna tužilaštva i policijske strukture nisu upoznate sa ovakvim praksama.

Najzad, u Srbiji nisu retki ni slučajevi u kojima vladajuća stranka organizuje specijalističke preglede, ultrazvučnu dijagnostiku ili oftalmološke preglede. Takve prakse ne samo da su suprotne relevantnim propisima o zdravstvenoj zaštiti, već i podrivaju poverenje u zdravstveni sistem jer služe kao mehanizam kojim se članovima vladajuće stranke i njenim pristalicama omogućava brže obavljanje zdravstvenih pregleda u odnosu na one građane koji regularnim putem pokušavaju da dođu do specijalističkih pregleda.

Posledice

Nalazi predstavljeni u ovom kratkom dokumentu ukazuju na strukturni obrazac u kojem pravne, javnopolitičke i praktične prepreke ostvarivanju ekonomskih i socijalnih prava otvaraju prostor za neformalne sisteme „kontrole i podrške“, naročito tokom izbornih perioda. Takve prakse zamagljuje granicu između pružanja javnih usluga i političkog uticaja, pri čemu nesrazmerno pogađaju ugrožene pojedince i zajednice.

Dokumentovani slučajevi ukazuju na to da se problemi u vezi sa integritetom izbora u Srbiji ne mogu posmatrati odvojeno od šireg konteksta položaja najugroženijih građana i ostvarivanja ekonomskih i socijalnih prava. Kada je pristup osnovnim oblicima državne podrške, poput socijalne pomoći, zdravstvene zaštite ili stanovanja uslovljen političkom lojalnošću, time se ne podriva samo poverenje u javne institucije već se slabe i pretpostavke za demokratsko učešće građana u političkim procesima.

Ova dešavanja dodatno ukazuju na to da postojeći mehanizmi nadzora i institucije još uvek ne prepoznaju u dovoljnoj meri specifične rizike sa kojima se suočavaju ugroženi pojedinci i grupe izloženi ciljanim pritiscima, neformalnoj prinudi i instrumentalizaciji u političkim procesima. Zbog toga je neophodno u daljim diskusijama o unapređenju

⁵ Slučaj iseljenja stanovnika neformalnog naselja na okretnici autobusa 26 na Voždovcu biće detaljnije obrađen u kasnijim izveštajima Inicijative A 11.

izbornog procesa zauzeti integrisan pristup koji povezuje demokratske standarde sa zaštitom ekonomskih i socijalnih prava najugroženijih građana.

Bez suočavanja sa ovim međusobno povezanim izazovima, napori usmereni na jačanje demokratskih institucija i vladavine prava rizikuju da ostanu ograničeni i po obuhvatu i po učinku.

Preporuke

Neophodno je **integrisati pitanja ostvarivanja ekonomskih i socijalnih prava najugroženijih građana u razgovore o unapređenju izbornog zakonodavstva.**

Neophodno je osnažiti najugroženije građane **da samostalno ostvaruju svoja prava i učestvuju u političkim procesima.**

Neophodno je dalje **jačanje kontrolnih mehanizama** za ostvarivanje ekonomskih i socijalnih prava kako bi pratili i načine na koje se ostvaruju ova prava u kontekstu izbora **i delotvorno sankcionisanje** političkih pritisaka na socijalno ugrožene građane.

Neophodno je **ojačati zaštitu zaposlenih u javnim institucijama** koji prijavljuju zloupotrebe najugroženijih građana.

Neophodno je dalje **jačanje prisustva nezavisnih posmatrača** i organizacija civilnog društva u ustanovama socijalne zaštite, neformalnim naseljima i na mestima u kojima stanuje veći broj socijalno najugroženijih građana.

Neophodno je **unaprediti dostupnost pravne pomoći** i zaštite najugroženijih građana izloženih političkim pritiscima.

Neophodno je **unaprediti zaštitu ličnih podataka** korisnika socijalne zaštite i drugih ugroženih građana.

Neophodno je dalje **osnaživanje modela uzajamne pomoći** kako bi se izbegle situacije u kojima predstavnici političkih stranaka pružaju osnovne egzistencijalne usluge – kao što je raspodela paketa pomoći, lekova, hrane.

